

УДК 274:321

DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.2.8>

Малежик Дмитро Іванович,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії та філософії історії

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

demetrias@i.ua

orcid.org/0000-0002-1242-2134

Негін Костянтин Сергійович,

студент 4-го курсу

історико-філософського факультету

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

snegina@ukr.net

СТАНОВИЩЕ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ У НАЦИСТСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ В 1930-ТІ РР.

У статті проаналізовано особливості взаємодії нацистського режиму в Німеччині з християнськими церквами країни. Простежено ідеологічні настанови нацистського керівництва щодо християнських церков, еволюцію їхніх поглядів у ставленні до релігії. Розкрито принципи реформування християнської церкви як опори тоталітарного режиму.

Ключові слова: А. Гітлер, нацизм, католицька церква, протестантизм, тоталітаризм.

THE POSITION OF CHRISTIAN CHURCHES IN NAZI GERMANY IN THE 1930S

The article deals with the specific of interaction of the Nazi regime in Germany with its Christian churches. The ideological instructions of the Nazi leadership regarding Christian churches have been traced. The principles of Christian church reforming as a base of the totalitarian regime have been studied.

Key words: A. Hitler, Nazism, the Catholic Church, Protestantism, totalitarianism.

На території Німеччини, де завжди актуальним був конфлікт півдня і півночі, історично сформувались протестантські і католицькі регіони. Проте на початок 20 століття, особливо в перші два десятиліття, змінилась розстановка сил. Німеччина як держава зазнала нищівної поразки в Першій світовій війні, а нещодавно об'єднані землі не могли знайти миру між собою.

У 1930–1933 роках у Німеччині панував похмурий настрій. Світова економічна криза і зростання безробіття, погіршення матеріального становища населення, його гнів і фрустрація від неспроможності уряду швидко врегулювати кризу створили передумови для приходу до влади А. Гітлера і нацистської партії (НСДАП).

У політиці щодо церкви А. Гітлер спирався на протестантів, проте на початку його

правління між Ватиканом і Німеччиною 20 червня 1933 р. було підписано конкордат. Ватикан розумів небезпеку, яку несе А. Гітлер, проте Папа Римський намагався зберегти вплив у Німеччині й не хотів відверто йти на конфлікт. Однак А. Гітлер уже в 1935 р. робить перші кроки до обмеження впливу католицької церкви в Німеччині, зокрема її преси. Диктатор був змушений це зробити, оскільки католицьке духовенство критикувало політику НСДАП, особливо Альфреда Розенберга, і переконувало вірян голосувати за центристські партії.

А. Гітлер сформував свою політику щодо католицизму на основі філософських поглядів Г. Гегеля щодо теорії держави, відводячи християнській етиці й самому християнству другорядне місце в системі духовних цінностей Третього рейху. Девальвації християнства

в уявленнях Гітлера сприяли й погляди Ф. Ніцше, який звинуватив іудеїв та християн у створенні «моралі рабів», неприйнятної для надлюдини.

В енциклопедії «З великим занепокоєнням» («Mit brennender Sorge»), що вийшла у березні 1937 р., папа Пій XI (Pius XI) розкритикував доктрину нацизму, назвавши їх неопоганством, особливо за расистську політику А. Гітлера. Водночас Євангельська Протестантська Церква практично не чинила спротиву політиці А. Гітлера. Інші протестантські церкви обмежилися критикою неопоганських поглядів А. Розенберга, проте загалом підтримували політику НСДАП. Дослідник Е. Колотті пояснює таку позицію протестантів передусім їхніми релігійними переконаннями – толерантним покірним ставленням до державної влади. Один із мотивів, що спонукав протестантів підтримати НСДАП, – критика німецькі нацистами комунізму та демократії. Серед причин, які сприяли співпраці протестантських церков із нацистським режимом, було і спільне бачення організації державної влади: протестанти вважали, що треба подолати роздвоєння між духовною та світською владою, а об'єднавчим чинником мав стати християнський імператор, який поклав би край занепаду Європи [3, с. 49].

Нацисти прагнули охопити всі сфери суспільного життя, зокрема й релігійну, тому така позиція А. Гітлера імпонувала протестантському світогляду. У протестантів сформувалося враження, що німецький народ вибраний і покликаний панувати над іншими, а особливість німців у тому, що Бог мав для них визначене завдання – створити імперію і стати над іншими народами для реалізації Божої волі. Часто націонал-соціалістичні лідери у промовах, спекулюючи релігійними почуттями, наголошували, що створення Імперії німців – це створення Царства Божого. А. Гітлер формально визнавав автономію Церкви в державі [2, с. 981]. Ще 14 червня 1933 р. було утворено єдину Протестантську Церкву в Німеччині на чолі з єпископом. Протестантський націонал-соціалістичний рух «німецьких християн» на церковних виборах 23 липня 1933 р. завдяки підтримці НСРПН отримав 60% голосів. Частина його членів називали себе «штурмовиками Ісуса Христа». Поступово А. Гітлер не тільки став контролювати Протестантську

Церкву в Німеччині, але й нова Церква (Deutsche Christen) стала опорою нацистського режиму [1, с. 213].

Тому перед приходом нацистів до влади відносини між ними та Католицькою церквою були досить напруженими. Нацисти шельмували католицькі союзи і громадські організації, насамперед широко відоме і користується популярністю «Католицька дія», політичний католицизм в особі партії Центру (у парламенті цю партію представляли, в тому числі, і церковні кола), що сформувала з березня 1930 р уряд на чолі з канцлером Г. Брюнінгом (працював до літа 1932 р.). Вони критикували Центр за коаліцію з правлячими в Пруссії соціал-демократами, за нібито зраду християнства через союз з чортом, з марксизмом, виступали проти конкордата з Пруссією, укладеного Ватиканом в 1929 р. Нацисти демагогічно заявляли, що тільки безкомпромісні борці з марксизмом-більшовизмом, якими вони представляли виключно себе, можуть бути істинними християнами, створювати християнські партії, більше того, саме вони можуть урятувати Німеччину від остаточної катастрофи.

Значний внесок тут зробили і німецькі інтелектуали, зокрема відомий фізик-нацист, лауреат Нобелівської премії Й. Штарк своєю книгою «Націонал-соціалізм і Католицька церква». Здійснювалися контакти з пронацистськи налаштованими християнами, які агітували за НСДАП.

Принципи реформування християнської церкви на основах крові та раси остаточно сформульовані у знаменитій книзі провідного ідеолога партії Альфреда Розенберга, книзі, що з'явилася у світ у 1930 р. і мала назву Міф ХХ століття» [4, с. 212]. А. Розенберг взагалі був схильний до того, щоб принципово відмовитися від християнства, замінивши його на так зване нове язичництво» – ідея, запозичена у Ніцше. У цьому він знаходив абсолютну підтримку Адольфа Гітлера. Як стверджував Геббельс, Гітлер, незважаючи на свою релігійність, був абсолютний антихристиянин. І це була правда, незважаючи на те, що публічно він стверджував, як доводилося, протилежне. «Міф ХХ століття» здебільшого повторював думки, вже висловлені його расистськими попередниками, самим Гітлером у його бестселлері». В основі книги Розенберга лежить

поняття так званої «органічної правди», запозичене ним у Х.С. Чемберлін. Якщо народ живе за законом цієї правди (це, зрозуміло, арійці і вища їхня форма – германці), і це проявляється в його життєвих формах або формах самовираження, таких як культура, мистецтво, інших формах життєдіяльності, то саме цей народ є потужним двигуном прогресу та перетворювачем світу. Бути на службі в «органічної правди» означало служити расово-об'єднаній народній спільноті.

Отже, стосунки між нацистською Німеччиною під проводом Адольфа Гітлера та християнськими церквами були неоднозначними. Попри те, що панівна ідеологія суперечила християнським моралям та традиціям, християнські церкви Німеччини зрештою зуміли досягти згоди. У християнських церквах Німеччини в цей період на загальному кризовому фоні мали місце вельми суперечливі процеси – від опору режиму до конформізму та прямої його підтримки, до ідеологічного з ним злиття.

Список використаних джерел:

1. Бровко Л.Н. Церковь и Третий Рейх. Москва, Санкт-Петербург : Алетей, 2013. 472 с.
2. Католическая энциклопедия. Том 3. Москва : Изд-во Францисканцев, 2007. 1910 с.
3. Отрош М.І. Місце і роль Католицької церкви у міжнародному правопорядку. Київ; Одеса : Фенікс, 2017. 596 с.
4. Warner C. Confessions of an Interest Group: The Catholic Church and Political Parties in Europe. Princeton : Princeton University Press, 2000. 249 p.